УДК 332.13:330.13

JEL classification: R50, R58

Анатолій ВІРЕМЕЙЧИК

аспірант,
кафедра державного управління і місцевого
самоуправління,
Херсонський національний технічний
університет, Україна
E-mail: anatoliy-v1972@ukr.net
ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0894-8894

Ольга РУБАН

кандидат економічних наук,
асистент,
кафедра економіки праці та соціального
розвитку,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, Україна
E-mail: olya_ruban86@ukr.net
ORCID ID: [0000-0002-7416-8354](https://orcid.org/0000-0002-7416-8354)

© Анатолій Віремейчик, Ольга Рубан, 2021

Отримано: 02.02.2021 р.
Прорецензовано: 15.02.2021 р.
Рекомендовано до друку: 24.02.2021 р.
Опубліковано: 24.02.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Анатолій Віремейчик (Україна)
Ольга Рубан (Україна)

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Більшість країн, що розвиваються, досі борються за ефективне використання своїх ресурсів. Для подолання фізичних та адміністративних обмежень розвитку необхідно передати повноваження центрального уряду місцевим органам влади. Розподіл влади від покращує управління ресурсами та участь громади, що вважається ключовим для сталого розвитку. Для України розвиток територій є одним з ключових питань державного управління, особливо в умовах децентралізації. Особливо це стосується сільських територій з огляду на необхідність вирішення їх соціально-економічних проблем. Прихильники децентралізації стверджують, що децентралізований уряд є джерелом поліпшення участі громад у розвитку сільських територій.

Мета – вивчити стан розвитку сільських територій в Україні, ЄС, виявити особливості та узагальнити напрями диверсифікації задля підвищення ефективності не лише здійснення сільськогосподарського виробництва, а й соціального профілю сільської території.

Метод (методологія). Методологія дослідження сформована на основі оцінювання статистичних даних Державної служби статистики України (2017-2019 рр.) щодо стану розвитку сільських територій в Україні. В межах дослідження виявлено проблеми, які засвідчують як низьку ефективність державної підтримки, так й занепад сільських територій. У процесі наукового пошуку застосовано порівняльний, структурний методи дослідження.

Результати. Відзначено, що основну увагу у публічному управлінні необхідно приділяти саме сільським територіям. При цьому визначено, що їх розвиток залежить саме від ефективного функціонування аграрних підприємств, зокрема господарств населення, зокрема й фермерів, тобто сфери аграрного господарювання в цілому. Здійснено аналіз стану розвитку сільських територій. Особлива увага приділена особливостям сільських територій, нормативному врегулюванню децентралізації в Україні та основним задачам диверсифікації, які доцільно здійснити. Виявлено, що Україна, прагнучи бути частиною ЄС має забезпечувати збалансований розвиток, зокрема й сільських територій. Проаналізовано наднаціональну підтримку в межах ЄС ефективності сільського господарства. Незважаючи на проблеми із впровадженням зроблено висновок, що децентралізація змінить існуючу політику розвитку сільських територій в Україні внаслідок зміни ролі об'єднаних територіальних громад та формуванні такої стратегії розвитку, яка поєднуватиме децентралізацію та економічно-соціальний розвиток.

Віремейчик А., Рубан О. Управління розвитком територій в умовах децентралізації. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1. С. 7-16.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.01.007>

Ключові слова: сільські території; розвиток; децентралізація; управління; сільське господарство; сталий розвиток

UDC 332.13:330.13

JEL classification: R50, R58

Anatolii VIREMEICHYK

PhD Student,
Department of Public Administration and Local
Self-Government,
Kherson National Technical University, Ukraine
E-mail: anatoliy-v1972@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-0894-8894

Olha RUBAN

PhD in Economics,
Assistant,
Department of Labour Economics and Social
Development,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine, Ukraine
E-mail: olya_ruban86@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-7416-8354

© Anatolii Viremeichyk, Olha Ruban, 2021

Received: 02.02.2021
Revised: 15.02.2021
Accepted: 24.02.2021
Online publication date: 24.02.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Anatolii Viremeichyk (Ukraine)
Olha Ruban (Ukraine)

MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF TERRITORIES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

ABSTRACT

Introduction. Most developing countries are still struggling for the efficient use of their resources. To overcome the physical and administrative development restrictions, it is necessary to transfer the powers of the central government to local authorities. The distribution of power from improves the management of resources and community participation, which is considered key to sustainable development. For Ukraine, the development of territories is one of the key issues of public administration, especially in conditions of decentralization. This is especially true of rural areas in view of the need to solve their socio-economic problems. Proponents of decentralization argue that the decentralized government is a source of improvement of community participation in the development of rural areas.

Goal – to study the state of development of rural areas in Ukraine, the EU, to identify peculiarities and generalize the directions of diversification in order to increase the efficiency of not only agricultural production, but also the social profile of rural territory.

Method (methodology). The research methodology is formed on the basis of evaluation of statistical data of the State Statistics Service of Ukraine (2017-2019) regarding the state of development of rural areas in Ukraine. Within the study, problems are identified as low efficiency of state support, and decline in rural areas. In the process of scientific search applied comparative, structural research methods.

The results. It is noted that the main attention in public administration should be given to rural territories. It is determined that their development depends precisely from the effective functioning of agrarian enterprises, in particular the farms of the population, in particular farmers, that is, areas of agrarian management as a whole. An analysis of the state of development of rural areas is carried out. Particular attention is paid to the features of rural territories, the normative settlement of decentralization in Ukraine and the main tasks of diversification, which are expedient to implement. It was revealed that Ukraine, seeking to be part of the EU should provide balanced development, in particular rural areas. Supranational support within the EU's efficiency of agriculture is analyzed. Despite the issues with the implementation, it is concluded that decentralization will change the existing policy of rural development in Ukraine as a result of changing the role of united territorial communities and the formation of such a development strategy, which will combine decentralization and economical and social development.

Viremeichyk, A., & Ruban, O. (2021). Management of the development of territories in conditions of decentralization. *Economic analysis*, 31 (1), 7-16.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.01.007>

Keywords: rural areas; development; decentralization; management; agriculture; sustainable development.

Вступ

Ринкові відносини, кардинальні зміни в суспільно-політичному розвитку та її регіонів супроводжувалися зниженням ефективності національної економіки, погіршенням стану навколишнього середовища. У господарських системах територій сформувалися численні фактори, які дестабілізують розвиток. Нестійкість стала характерною рисою їх функціонування. Причиною є низка негативних факторів: недосконала законодавча база, корупція, економічна нестабільність країни, військовий конфлікт на сході країни, недостатнє фінансування сільського господарства, низький рівень кредитування сектору тощо. Внаслідок цього загострилися багато соціально-економічних проблем територій України. Основою національної економіки, на превеликий жаль, лише продаж матеріальних і природних ресурсів, що, в свою чергу, поглибило кризу біосферної системи «природа – економіка – суспільство».

На тлі ситуації, що склалася, актуалізується значимість розробки політики сталого розвитку економіки регіонів, як системної взаємодії економічних, соціальних, екологічних та інших рішень в інтересах нинішніх і майбутніх поколінь.

Сталий розвиток сільських територій у всіх розвинених країнах є найважливішою частиною регіонального соціально-економічного розвитку. Однак в Україні до цих пір немає ефективної державної політики в галузі розвитку сільських територій. Наразі відбувається обговорення проблеми переходу України на шлях сталого розвитку. Багато її аспектів на загальнонаціональному, регіональному та локальному рівні поки що не вирішені. Тому актуальним є вибір формування стратегічних напрямків і моделей сталого розвитку територій, в тому числі і сільських.

Незважаючи на те, що, у наукових джерелах неодноразово запропоновано застосовувати децентралізацію для подолання розриву між центральним урядом та низовими рівнями державного управління та місцевого самоврядування та стратегію сприяння розвитку сільських територій, жодних свідомих спроб поєднати ці дві стратегії не було. Децентралізація – це процес, що триває зі значними наслідками на інституційному, адміністративному та політичному рівні. Це питання, яке гостро обговорюється як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених; вона охоплює численні напрями формування політики, включаючи політику розвитку сільських територій. Має бути в умовах децентралізації сформована державна політика, яка згуртовує органи місцевого самоврядування, місцевий бізнес та громадянське суспільство задля розвитку своєї території. В умовах

децентралізації має бути консолідована державна підтримка та активна участь громад, що ґрунтується на взаємній відповідальності.

Так дослідженням проблем розвитку сільських територій в умовах децентралізації приділено увагу таких вчених, як Н. Хомюк, К. Бліщук, Л. Івашина, С. Савіцька, С. Заїка, Л. Свистун, Л. Коваль, Ю. Хайбура.

Перелік проблем розвитку сільських територій в розрізі економічного, соціального та екологічного блоків, щодо яких будуть спрямовані адміністративні дії запропоновано А. Савою, О. Дудзяк, О. Красноручким, О. Москвічова та Л. Рарок. Так, ними запропоновано для досягнення стратегічних цілей розвитку сільських територій в економічному блоці необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат; розробити ефективний механізм використання ресурсів, зокрема для поліпшення земельних відносин; якісно змінити підходи до формування економічної політики держави та регулювання підприємницької діяльності.

Однак, саме політичні ризики можуть знівельовати розвиток сільських територій. Так це, й констатує у своїх працях Т. А. Заяць, зазначаючи, що значна частина об'єднань сільських територіальних громад не змогла подолати низьку інституційну спроможність до ефективного самоврядування через неефективність дій державних органів управління та слабкість кадрової ланки органів місцевої влади та надмірну політизацію децентралізації, низьку прогнозованість можливих негативних соціальних наслідків для сільських мешканців.

І. Іртіщева, Ю. Хвесик та М. Стегней досліджуючи децентралізацію визначили, що вона розширює можливості розвитку об'єднаних територіальних громад та їхню економічну самостійність у розвитку сільських територій.

Взагалі питанням розвитку сільських територій присвячено дуже велика кількість наукових досліджень. Однак, після значного обсягу публікацій із дослідженої тематики, залишаються недостатні розроблені питання сучасного стану розвитку сільських територій в Україні та ЄС як у науковому, так і прикладному аспектах.

Мета статті

Метою статті є: вивчити стан розвитку сільських територій в Україні, ЄС, виявити особливості та узагальнити напрями диверсифікації задля підвищення ефективності не лише здійснення сільськогосподарського виробництва, а й соціального профілю сільської території.

Виклад основного матеріалу

Децентралізація є дієвою реформою, якщо країна обирає шлях прогресу. Країни, що приєднувалися до ЄС всі пройшли через таку реформу, що дало поштовх економіці, соціальному розвитку цих країн, особливо їхніх сільських територій. Так, в Україні (табл. 1), за даними сайту «Децентралізація» до початку реформи у 92% сільських громад проживало менше 3000 жителів, майже 11% сільських територіальних громад мали менше 500 жителів. Водночас у понад 50% сільських громад дотаційність складала понад 70%. 483 територіальні громади взагалі на 90% утримувалися за рахунок дотацій. Це й обумовлювало низький рівень розвитку сільських територій, оскільки за таких умов унеможлиблювався розвиток підприємництва. Централізація, як пакт політичних, фінансових та

адміністративних домовленостей в Україні здійснювалася на основі відповідного законодавчого підґрунтя, зокрема Законів України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»; «Про співробітництво територіальних громад»; «Про засади державної регіональної політики» та постанови ВРУ «Про утворення та ліквідацію районів» та низки законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг. Це дозволило визначити політичну, адміністративну та фінансову складові консолідації зусиль державного управління та органів місцевого самоврядування, зокрема й для розвитку сільських територій. Сільські території автоматично стають суб'єктами нової європейської парадигми сільського розвитку.

Таблиця 1. Адміністративно-територіальний устрій України

	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Автономна Республіка Крим	1	1	1
Області	24	24	24
Міста	461	461	461
Райони	490	490	490
Селища міського типу	883	883	882
Сільські населені пункти ,тис	28,4	28,4	28,4
Об'єднані територіальні громади	458	686	841

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Незважаючи на аргументи про те, що децентралізація створює успішний розвиток сільських територій, дослідження багатьох країн виявляють, що прийняття децентралізації не завжди робить сільський розвиток більш ефективним. Хоча децентралізація теоретично пропонує значні можливості для успішного розвитку сільських територій, занадто часто її впровадженню заважають різні виклики.

Бідність, про яку наголошує й К. Майна [6], продовжує пронизувати сільські райони багатьох країн, що розвиваються, зокрема й України. Така ситуація виникає внаслідок невідповідної державної політики та погано розроблених програм та проектів, які одночасно служили бідним сільським громадам. Тому що ці ініціативи, спрямовані на трансформацію рівня життя в селі, не мали бажаного впливу на зменшення бідності в селах. Як частина проблеми торгівля та фінансова політика часто дискримінують сільське господарство. Розподіл державних витрат на сільське господарство часто є недостатнім і часто неправильно спрямовується, забезпечуючи

недостатні стимули для виробників у вигляді програм оподаткування та субсидій.

Сільські території України займають 90% площі держави, й на них проживає понад 30 % населення. Поряд з цим, за даними ЮНІСЕФ [27] протягом останніх 20 років в Україні відбувались різкі коливання рівня бідності. Абсолютна бідність сягала двох пікових значень: у 2001 році та у 2015-му. Між 2015 р. та 2019 р. спостерігалось стійке зменшення рівня бідності на більше ніж 15 %. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України [17] період 2016-2018 рр. рівень бідності по сільських поселеннях України становив: за відносним критерієм – 31,6%, а за абсолютним – 31,5%. Проте у зв'язку із пандемією COVID-19, відповідно до останніх прогнозів ЮНІСЕФ, досягнення України щодо зменшення бідності з часів кризи 2015 року можуть бути нівельовані. Проте саме ефективна децентралізація може дещо амортизувати такі проблемні явища.

Власне поняття «сільська територія» характеризується поліструктурністю, за різними підходами, систематизовано В. Прушківським та

В. Колесниковим, оскільки є складною просторовою біоеколого-соціально-економічною системою, яка знаходиться поза урбанізованими центрами, зі специфічним природно-екологічним, соціальним, економічним та інституціональним середовищами і населенням, які на ній функціонують та проявляють свій потенціал з метою задоволення індивідуальних і суспільних потреб [20]. Вона характеризується сукупністю особливостей: площею земельних угідь; чисельністю тих, хто проживає, і зайнятих у виробництві чи обслуговуванні людей; обсягом виробництва; розвитком соціальної і виробничої структури; формою зайнятості тих, хто проживає на ній [18]. Враховуючи зміст поняття «сільська територія», її розвиток залежить саме від ефективного функціонування аграрних підприємств, зокрема господарств населення, зокрема й фермерів, тобто сфери аграрного господарювання в цілому. Виходячи з цього у 2020 році Інститутом аграрної економіки аграрної економіки було розроблено «Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року» на період до 2030 року, що розміщено на сайті установи та налічує 19 позицій. Доволі деталізований перелік проблем розвитку сільських територій був зазначений у Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [11].

Підтримка та розвиток саме сільських територій обумовлені їх характеристика, зокрема, у цих територіях значно нижча щільність/густина населення; невелике проникнення підприємництва; орієнтація на зайнятість та само зайнятість у сільськогосподарському виробництві; низька мобільність сільського населення; майже відсутність інновацій, наукової діяльності; недостатні комунікації; відсутність доступу до публічних послуг та сервісів за місцем проживання.

Ці відмінності є вкрай важливими для прийняття рішення про відкриття бізнесу, адже в умовах ринку для бізнесу важливим є отримання максимального прибутку. В сільських територіях, зважаючи на вище названі характеристики, бізнесом, який потребує значної кількості зайнятих чи який орієнтований на місцеві ринки, працювати не так комфортно та рентабельно, як у великих містах чи урбанізованих територіях з високою щільністю населення.

Традиційні підходи до політики сільського розвитку зводились (а подекуди і досі використовуються), по суті, до субсидування аграрного виробництва, аби підняти доходи фермерів не за рахунок ринкових інструментів, а допомогою від держави.

Наступним етапом дослідження є вивчення соціально-економічного розвитку України в динаміці (табл. 2).

Таблиця 2. Економічний розвиток сільських територій України

Показники	Роки			Відношення 2019 року до 2017 року, %
	2017	2018	2019	
Сільське населення у віці 16-59 років на 1 січня; тисяч осіб	7707,6	7605,9	7495,4	97,2
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	41489,3	41489,3	41310,9	99,6
Площа ріллі, тис. га	32544,3	32698,5	32757,3	100,7
Рівень розораності території, %	78,4	78,8	79,3	101,2
Посівна площа сільськогосподарських культур, тис. га	27585	27699	28001	101,5
Прибуток, всього, млрд. грн.	287,9	287,1	274,7	95,4
Валова додана вартість, всього, млн. грн.	2519561	3018190	3418141	135,7
Валова продукція сільського господарства, всього, млн. грн.	249157,0	269408,1	358072	143,7
Валова продукція сільського господарства в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у постійних цінах 2010 року, грн.	6005,3	6493,4	8667,7	144,3
Валова продукція сільського господарства, вироблена в сільськогосподарських підприємствах в розрахунку на одного працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, в постійних цінах 2010 року, грн.	5 865	6341,7	8428,8	143,7
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	6,94	6,92	6,63	96,0

Джерело: розраховано автором за даними [9; 21].

Аналіз даних табл. 1 свідчить про те, що з 2017 по 2019 роки площа сільськогосподарських угідь в Україні та площа ріллі дещо зменшилася. Відповідно, рівень розораності території, який показує питому вагу ріллі в площі сільськогосподарських угідь, за останні три роки зростав кожного року, складаючи 79,3% у 2019 році.

Виробництво валової продукції в розрахунку на 1 гектар сільськогосподарських угідь збільшилось на 2662,4 грн., або на 44,3%, що свідчить про хоча й несуттєве, проте збільшення виробництва валової продукції. Відповідно, збільшилась також кількість валової продукції сільського господарства, виробленої з розрахунку на одного працівника, на 2563,8 грн., або на 43,7%.

Загалом прибуток від виробництва продукції сільського господарства суттєво зменшується та за останній рік, становлячи 274,7 млрд. грн., а в розрахунку на один гектар – 6,63 грн.

Отже, за досліджуваний період рівень соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні поступово погіршується, що свідчить про хоча й незначний, проте занепад, позитивного іміджу села.

Слід зазначити, що основними чинниками функціонування та розвитку сільських територій є наявність географічних, природно-кліматичних, агрономічних чинників, характеристик сільського населення, що визначають можливості для ведення сільського господарства, сумісність різних видів діяльності на території, здійснення державою фінансової підтримки та розвитку інвестиційної діяльності у сфері сільського господарства. Так, держава підтримує сільське господарство шляхом: субсидій на відшукування частини витрат (на страхування врожаю, придбання паливно-мастильних матеріалів, основних фондів, ставки відсотків за кредит), реалізацією державних цільових програм (розвитку села, сільської кооперації, розвитку фермерства та на створення оптових ринків) та субсидіюванням на підтримку розвитку тваринництва, рослинництва. Проте, ця допомога є недостатньою, зокрема: в Україні відсутній програмний документ розвитку аграрного сектору економіки; недостатньо законодавчо врегульовано питання запроваджених механізмів надання державної підтримки суб'єктам її отримання; недостатнім є внутрішній контроль всіма розпорядниками бюджетних коштів; законодавство, що регулює питання надання державної підтримки агропромисловому комплексу потребує перегляду та приведення у відповідність до європейських норм. Останнє є досить важливим, оскільки Україна, приєднавшись до Угоди з ЄС взяла на себе зобов'язання здійснювати сталий розвиток й у сфері сільського

господарства, дотримуючись екологічних вимог. Також Україна має враховувати обмеження щодо надання допомоги сільгоспвиробникам, що регулюється угодою між Україною та СОТ.

Оцінка проблематики розвитку сільських територій України дозволяє сформулювати певні вектори вдосконалення управління розвитком сільських територій в Україні: організаційний (формування кластерів у сільському господарстві [22]; застосування концепції «розумне село» [1]; підтримка фермерів); фінансово-інвестиційний (формування відповідної стратегії та дорожньої карти до неї [26], залучення фінансових ресурсів задля розвитку сільського господарства й територій); соціальний (розвиток соціального потенціалу сільських територій); продуктовий (розвиток зеленого туризму [15]; становлення родових садіб [19]; удосконалення сільськогосподарського виробництва).

При цьому, аналіз досвіду сільських територій зарубіжних країн засвідчив пріоритетність сталості економічного розвитку аграрної галузі. Використання досвіду інших країн (особливо Німеччини, Польщі) дасть змогу уникнути прорахунків у сільському господарстві в Україні та її регіонах. Так, суттєвим прикладом у цьому питанні є здійснення в ЄС спільної аграрної політики [3]. Вона передбачає різні фінансові та організаційні аспекти розвитку сільських територій. При цьому основними джерелами фінансування із бюджету ЄС є: Європейський гарантійний фонд (EAGF), що здійснює прямі виплати агропідприємствам; Європейський сільськогосподарський фонд для розвитку сільських територій (EAFRD) – діяльність якого спрямована на проектне фінансування сільських територій; інтегровані середземноморські програми (Регламент ЄС 2088/85); регіональні оперативні програми програм підтримки громад (CSF); ініціативи громади LEADER; інтегровані програми розвитку сільських територій (IRDP). Що важливим є саме для України, що ці інструменти реалізуються у такий спосіб, щоб сільське населення вийшло за рамки здійснення лише сільськогосподарського та агровиробничого виробництва та розширювало якість життя у певній сільській території шляхом розширення сфери послуг.

За даними сайту ЄС лише в 2016 р. на прямі виплати агропідприємств було витрачено 44,1 млрд. євро (на 1 га землі – 255 євро), тоді як на розвиток сільських територій за рахунок фінансування відповідних проектів та програм спрямовано 12,4 млрд. євро (на 1 га – 71,5 євро) [4]. Домінуюча частка цієї допомоги (74%) витрачається на вирішення проблем, які пов'язані саме з агроекологією і кліматом та різними природними катаклізмами [5].

Свої корективи у розвиток ринку сільських територій внесла й пандемія, спричинена поширенням COVID-19. Зокрема, особливої актуальності набуло питання розширення фінансового інструментарію, спрямованого на підтримку сільського господарства. В контексті окресленої проблематики, у Бельгії Фламандський фонд сільськогосподарських інвестицій активував тимчасову гарантію на оборотні кошти, яку можна отримати задля забезпечення позик на оборотний капітал та позик для рефінансування. В Естонії Фонд розвитку сільських територій запропонував позику для збалансування дефіциту оборотних коштів, спричинених пандемією, що має на меті підтримку сільського господарства. Тривалість таких позик може становити до шести років для покриття дефіциту оборотних коштів та до десяти років при рефінансуванні інвестиційних позик.

Європарламентом у 2020 році було оновлено САП з огляду на значні ризики для розвитку аграрного сектору за умов введення карантинних обмежень. Зокрема, 30% прямих виплат мають бути зарезервовані для так званих «екологічних регулювань», що передбачають додаткові виплати фермерам, які виконують додаткові екологічні вимоги. 35% бюджету планують спрямувати на розвиток сільських територій, а 30% на допомогу фермерам у боротьбі з наслідками зміни клімату, підтримки сталого виробництва, 4% прямих виплат має йти на забезпечення молодих фермерів. До того ж, планується, що впродовж 2021-2027 рр. на САП буде витрачено 387 млрд. євро [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, умови децентралізації та зміна адміністративно-територіального устрою України актуалізують розвиток сільських територій. Зокрема варто взяти до уваги європейський досвід, який забезпечує розвиток сільського господарства як основного фактору ефективного розвитку сільської території, що базується не на субсидуванні, а на інвестуванні.

Проведене дослідження показує, що розвиток сільських територій буде ще тривалий час предметом досліджень та розробок нормативно-правових актів, оскільки державна підтримка, хоча й існує, проте є нефективною. Ключові проблеми розвитку сільських територій визначають необхідність системних змін, не лише у фінансовому, а й у концептуальному, соціальному аспектах. Сформовані об'єднані територіальні громади мають сформувати необхідний пакет дієвих інструментів розвитку саме власних територій, враховуючи їх особливості. Намагання накормити голодного, а не навчити заробляти самому, немає бути рішенням у цій сфері. Саме соціальний, економічний збалансований розвиток дозволить реалізувати принципи сталого розвитку, що є загальноприйнятим у розвинутих країнах. Власне напрями диверсифікації розвитку сільських територій в Україні, особливо в умовах пандемії, створюють потребу в розумінні та формуванні нової культури діалогу та синтезу.

Подальшими науковими розвідками є вивчення досвіду країн ЄС у підтримці розвитку сільських територій та можливостей його адаптації для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adamowicz M. and Zwolińska-Ligaj M. The «Smart Village» as a way to achieve sustainable development in rural areas of Poland. *Sustainability*. 2020. 12. 6503. <http://doi:10.3390/su12166503>.
2. An official website of the European Union. Financial needs of farmers and agri-food companies are significant. 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/news/needs-farmers-and-agri-food-companies-are-significant-2020-jun-11_en.
3. Buijtenhuis Y., Candel J., Feindt P. H., Termeer K., Mathijs E., Bardaji I., Black J., Martikainen A., Moeyersons M., Sorrentino A. Improving the Resilience-enabling Capacity of the Common Agricultural Policy: Policy Recommendations for More Resilient EU Farming Systems. *Eurochoices*, 2020. 19(2), 63-71 <https://doi:10.1111/1746-692X.12286>.
4. Fi-compass. Survey on financial needs and access to finance of EU agricultural enterprises. 2017. URL: <https://www.fi-compass.eu/publication/publication/s/financial-needs-agriculture-and-agri-food-sectors-european-union>.
5. Fi-compass. Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in the European Union. 2020. URL: <https://www.fi-compass.eu/publication/publication/s/financial-needs-agriculture-and-agri-food-sectors-european-union>.
6. Maina K. Rural poverty, decentralisation and development. 2004. URL: http://tanzaniagateway.org/docs/Rural_poverty_decentralisation_and_development.pdf.
7. Sava A., Biskup V., Petruk I., Pokotylska N. Substantiation of models for forecasting the regional social and economic rural development. *Independent Journal Of Management & Production (IJM&P)*. 2020. 11(9), Special Edition (Baltic States), <http://doi:10.14807/ijmp.v11i9.1433>.

8. Savitska S., Zaika S., Svystun L., Koval L., Haibura Y. Investment providing sustainable development of rural areas in Ukraine. *Independent Journal of Management & Production*. 2020. 11(8). 571-586. URL: <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1218>
9. Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України https://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html
10. Бліщук К. М. Управління розвитком території: економічні аспекти. Ефективність державного управління. 2018. 1. 217-224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2018_1_27
11. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року (Концепція). URL: <http://www.minagro.gov.ua>
12. Децентралізація URL: <https://decentralization.gov.ua>
13. Заяць Т. А. Розвиток сільських поселень України в умовах децентралізації: можливості та ризики. Демографія та соціальна економіка. 2017. 3. 48-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2017_3_6
14. Заяць Т.А., Краєвська Г.О. Економічна основа сільських поселень та перспективи її зміцнення Економіка України. 2016. 9 (650). 70-82
15. Івашина Л. Роль об'єднаних територіальних громад у розвитку сільського зеленого туризму Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. 3. 143-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2017_3_22
16. Іртішчева І. О., Хвесик Ю. М., Стегней М. І. Децентралізація системи управління в забезпеченні сталого розвитку сільських територій Економіка АПК. 2015. 4. 64-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_4_12
17. Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2016-2018 роки. URL: https://idss.org.ua/arhiv/Year_2018_Pov.pdf
18. Орлатий М. К., Величко А. Є. Підходи до формування ресурсного потенціалу сільських територій Дніпропетровської області 2013. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2013-01\(9\)/13omktdo.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2013-01(9)/13omktdo.pdf)
19. Плотнікова М. Становлення родових садив як основа сільського розвитку в умовах децентралізації влади *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2017. 3(3). 103-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/areis_2017_3_3_10
20. Прушківський В. Г., Колесников В. І. Теоретичні підходи до визначення сільських територій Проблеми економіки. 2014. 4. URL: https://www.problecon.com/pdf/2014/4_0/127_132.pdf
21. Сільське господарство України – 2019: статистичний збірник / за ред. О.М. Прокопенко. Київ, 2018. 245 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_sg_Ukr_2019.pdf
22. Хомюк Н. Л. Кластеризація як напрям диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2019. 2. 75-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_eko_n_2019_2_16
23. Хомюк Н. Л., Скрипчук П. М. Механізм та концептуальні напрями соціо-еколого-економічного розвитку сільських об'єднаних територіальних громад. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Економіка. 2018. 10. 38-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2018_10_8
24. Хомюк Н. Л. Територіальна громада як основа забезпечення розвитку сільських територій в Україні Інтелект XXI. 2019. 1. 67-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_1_15
25. Хомюк Н. Децентралізація як чинник диверсифікації розвитку сільських територій Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2019. 1. 85-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2019_1_13
26. Хомюк Н. Напрями диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації Інноваційна економіка. 2019. 5-6. 113-118
27. ЮНІСЕФ. Бідність та рівні можливості URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/poverty-equal-opportunities>

REFERENCES

1. Adamowicz, M. and Zwolińska-Ligaj, M. (2020). The «Smart Village» as a way to achieve sustainable development in rural areas of Poland. *Sustainability*. 12. 6503. URL: <http://dx.doi.org/10.3390/su12166503>.
2. An official website of the European Union. (2020). Financial needs of farmers and agri-food companies are significant. Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/news/needs-farmers-and-agri-food-companies-are-significant-2020-jun-11_en.
3. Buijtenhuis, Y; Candel, J; Feindt, P.H.; Termeer, K; Mathijs, E; Bardaji, I ; Black, J; Martikainen, A; Moeyersons, M.; & Sorrentino, A (2020). Improving the Resilience-enabling Capacity of the Common Agricultural Policy: Policy Recommendations for More Resilient EU Farming Systems. *Eurochoices*, 19(2), 63-71 <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12286>.
4. Fi-compass (2017). Survey on financial needs and access to finance of EU agricultural enterprises. Retrieved from: <https://www.fi-compass.eu/publication/publication/s/financial-needs-agriculture-and-agri-food-sectors-european-union>.
5. Fi-compass. (2020). Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in the European Union. Retrieved from: <https://www.fi-compass.eu/publication/publication/s/financial-needs-agriculture-and-agri-food-sectors-european-union>.

6. Maina, K. (2004). Rural poverty, decentralisation and development Retrieved from: http://tanzaniagateway.org/docs/Rural_poverty_decentralisation_and_development.pdf.
7. Sava, A., Biskup, V., Petruk, I., & Pokotylska, N. (2020). Substantiation of models for forecasting the regional social and economic rural development. *Independent journal of management & production (IJM&P)*. 11(9), Special Edition (Baltic States), <http://doi:10.14807/ijmp.v11i9.1433>
8. Savitska, S., Zaika, S., Svystun, L., Koval, L., & Haibura, Y. (2020). Investment providing sustainable development of rural areas in Ukraine. *Independent Journal of Management & Production*. 11(8). 571-586. <http://doi:dx.doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1218>.
9. Ukrstat.org – publykatsiia dokumentiv Derzhavnoi Sluzhby Statystyky Ukrainy. Retrieved from: https://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html.
10. Blishchuk, K. M. (2018). Upravlinnia rozvytkom terytorii: ekonomichni aspekty. [Management of the development of the territory: economic aspects]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia* [The effectiveness of public administration]. 1. 217-224. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2018_1_27 [in Ukrainian].
11. Derzhavna tsilova prohrama staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2020 roku (Konseptsiia). [State Target Program of Sustainable Development of Rural Territories for the period by 2020 (concept)]. Retrieved from: <http://www.minagro.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Detsentralizatsiia [Decentralization]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua> [in Ukrainian].
13. Zaiats, T. A. (2017). Rozvytok silskykh poselen Ukrainy v umovakh detsentralizatsii: mozhlyvosti ta ryzyky. [Development of rural settlements of Ukraine in conditions of decentralization: opportunities and risks.]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika* [Demography and Social Economics]. 3. 48-60. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2017_3_6 [in Ukrainian].
14. Zaiats, T. A., & Kraievska H.O. (2016). Ekonomichna osnova silskykh poselen ta perspektyvy yii zmitsnennia [Economic foundation of rural settlements and prospects for its strengthening]. *Ekonomika Ukrainy*. [Economics of Ukraine]. 9 (650). 70–82 [in Ukrainian]
15. Ivashyna, L. (2017). Rol obiednanykh terytorialnykh hromad u rozvytku silskoho zelenoho turizmu [The role of united territorial communities in the development of rural green tourism]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia* [Public administration and local self-government]. 3. 143-148. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2017_3_22 [in Ukrainian].
16. Irtyshcheva, I. O., Khvesyk Yu. M., & Stehnei M. I. (2015). Detsentralizatsiia systemy upravlinnia v zabezpechenni staloho rozvytku silskykh terytorii [Decentralization of the management system in providing sustainable development of rural territories] *Ekonomika APK* [Economy AIC] 4. 64-70. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_4_12 [in Ukrainian].
17. Kompleksna otsinka bidnosti ta sotsialnoho vidchuzhennia v Ukraini za 2016-2018 roky [Complex assessment of poverty and social exclusion in Ukraine for 2016-2018] Retrieved from: https://idss.org.ua/arhiv/Year_2018_Pov.pdf [in Ukrainian].
18. Orlaty, M. K., & Velychko, A. Ye. (2013). Pidkhody do formuvannia resursnoho potentsialu silskykh terytorii Dnipropetrovskoi oblasti [Approaches to the formation of the resource potential of the rural areas of the Dnipropetrovsk region] Retrieved from: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2013-01\(9\)/13omktdo.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2013-01(9)/13omktdo.pdf) [in Ukrainian].
19. Plotnikova, M. (2017). Stanovlennia rodovykh sadyb yak osnova silskoho rozvytku v umovakh detsentralizatsii vlady [Formation of generic estates as the basis of rural development in conditions of decentralization of power] *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 3(3). 103-118. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/areis_2017_3_3_10 [in Ukrainian].
20. Prushkivskiy, V. H., & Kolesnykov V. I. (2014). Teoretychni pidkhody do vyznachennia silskykh terytorii [Theoretical approaches to the definition of rural territories]. *Problemy ekonomiky* [Of the economic problem] 4. Retrieved from: https://www.problecon.com/pdf/2014/4_0/127_132.pdf [in Ukrainian]
21. Prokopenko, O. M. (2018). *Silske hospodarstvo Ukrainy – 2019* [Agriculture of Ukraine – 2019]: statystychnyi zbirnyk. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druck/publicat/kat_u/2020/zb/09/zbg_Ukr_2019.pdf [in Ukrainian].
22. Khomiuk, N. L. (2019). Klasteryzatsiia yak napriam dyversyfikatsii rozvytku silskykh terytorii v umovakh detsentralizatsii [Clustering as a direction of diversification of rural areas in conditions of decentralization] *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment* [Bulletin of the Sumy National Agrarian University. Series: Economics and Management] 2. 75-80. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_eko_n_2019_2_16 [in Ukrainian].
23. Khomiuk, N. L., & Skrypchuk, P. M. (2018). Mekhanizm ta kontseptualni napriamy sotsio-ekoloho-ekonomichnoho rozvytku silskykh obiednanykh terytorialnykh hromad. [Mechanism and conceptual directions of socio-ecological and economic development of rural united territorial communities.] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriya: Ekonomika* [Scientific notes of the National University of Ostroh Academy. Series: Economics] 10. 38-44. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2018_10_8 [in Ukrainian].
24. Khomiuk, N. L. (2019). Terytorialna hromada yak osnova zabezpechennia rozvytku silskykh terytorii v Ukraini [Territorial community as a basis for the development of rural areas in Ukraine]. *Intelekt XXI* [Intelligence XXI] 1. 67-70. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_1_15 [in Ukrainian].

25. Khomiuk, N. L. (2019). Detsentralizatsiia yak chynnyk dyversyfikatsii rozvytku silskykh terytorii [Decentralization as a factor in diversifying the development of rural territories] *Ekonomichnyi chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky* [Economic magazine of the East European National University named after Lesia Ukrainka] 1. 85-91. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2019_1_13 [in Ukrainian].
26. Khomiuk, N. L. (2019). Napriamy dyversyfikatsii rozvytku silskykh terytorii v umovakh detsentralizatsii [Directions of diversification of rural development in conditions of decentralization] *Innovatsiina ekonomika* [Innovative economy] 5-6. 113-118 [in Ukrainian].
27. UNICEF. *Bidnist ta rivni mozhlyvosti* [Poverty and equal opportunities]. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/poverty-equal-opportunities> [in Ukrainian].